

به نام خداوند جان و خرد

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

دکتر علی شریعتی

رساله‌ی دکتری

گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی

رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان

از مشروطه تا سال ۱۳۸۵

استاد راهنما

دکتر مه‌دخت پورخالقی چترودی

استاد مشاور

دکتر مرتضی خسرونژاد

دانشجو

مریم جلالی

۱۳۸۹

تأییدی هیأت داوران

رساله‌ی دکتری

گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی

امضاءکنندگان زیر، اعضای هیأت داوران رساله‌ی خانم مریم جلالی با عنوان: «شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵» در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، در جلسه‌ی دفاع حاضر شدند و پس از بررسی کامل، برابر آیین‌نامه‌ی مربوط، آن را با نمره‌ی..... و درجه‌ی..... برای دریافت درجه‌ی دکتری تأیید کردند.

• اعضای هیأت داوران:

امضا	استاد راهنما: دکتر مه‌دخت پورخالقی چترودی
امضا	استاد مشاور ۱: دکتر مرتضی خسرونژاد
امضا	استاد مشاور ۲: دکتر
امضا	استاد داور ۱ (از دانشگاه): دکتر
امضا	استاد داور ۲ (از دانشگاه): دکتر
امضا	استاد داور ۳ (از دانشگاه): دکتر
امضا	نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی دانشگاه: دکتر

تعهدنامه

این جانب مریم جلالی دانشجوی دوره دکتری رشته‌ی زیان و ادبیات فارسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده‌ی رساله‌ی «شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵» تحت راهنمایی دکتر مه‌دخت پورخالقی چترودی متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این رساله توسط این جانب انجام شده و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
- مطالب مندرج در رساله تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
- کلیه‌ی حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد است و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» و یا «Ferdowsi University of Mashhad» به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به‌دست آمدن نتایج اصلی رساله تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت شده است.
- در کلیه‌ی مراحل نوشتن این رساله، در مواردی که از موجود زنده (یا بافت‌های آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
- در کلیه‌ی مراحل نوشتن این رساله، در مواردی که به حوزه‌ی اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته‌ام یا از آنها استفاده کرده‌ام، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ

امضاء دانشجو

بسمه تعالی
مشخصات رساله‌ی دکتری
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله: شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵

نام نویسنده: مریم جلالی

نام استاد راهنما: دکتر مه‌دخت پورخالقی چترودی

نام استاد مشاور: دکتر مرتضی خسرونژاد

دانشکده: دکتر علی شریعتی	گروه: زبان و ادبیات فارسی	رشته‌ی تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی
تاریخ تصویب: ۱۳۸۷/۱۱/۲۰	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۴/۳۰	
مقطع تحصیلی: دکتری	تعداد صفحات:	

چکیده‌ی رساله:

در این پژوهش به گردآوری و تحلیل و بررسی ادبی آثاری که در یک‌صد سال اخیر با توجه به شاهنامه‌ی فردوسی برای کودکان و نوجوانان در کتاب‌ها و نشریات منتشر شده است، پرداخته‌ایم.

نتایج به‌دست‌آمده در بخش نخست، نشان می‌دهد پرکاربردترین نوع اقتباس محتوایی «بازنویسی» و پربسامدترین نوع اقتباس نگارشی «اقتباس از نظم به نثر» است. در بررسی، ارتباط متون اقتباس‌شده با گروه سنی کودکان و نوجوانان را در نظر گرفته و به این نتیجه رسیده‌ایم که گروه سنی «ج» و «د» مخاطبان اصلی اقتباس‌کنندگان شاهنامه هستند.

در بخش دوم به بررسی ادبی آثار اقتباس‌شده پرداخته‌ایم. نخست قسمت نشریات از کتاب‌ها جدا شده و متون نثر، نظم و نمایشی به شکل مجزاً مورد تحلیل قرار گرفته‌است. در جداسازی گروه داستانی از غیر داستانی نیز به این نتیجه رسیده‌ایم که بخش داستانی متون منشور، پربسامدترین نوع نوشته‌های ادبی در آثار مقتبس از شاهنامه برای کودکان و نوجوانان و نوشته‌های مقتبس از شاهنامه در کتاب‌ها بیش از نشریات است.

به طور کلی اقتباس از شاهنامه‌ی فردوسی تا دهه‌ی سی بسیار ناچیز بوده و از دهه‌ی پنجاه افزایش یافته و از دهه‌ی هفتاد به این سو نیز این افزایش سه برابر شده‌است.

این رساله به‌منزله‌ی نخستین دایره‌المعارف از آثاری است که در یک‌صد سال اخیر با توجه به شاهنامه‌ی فردوسی برای کودکان نوشته شده‌است.

کلید واژه:

شاهنامه، ادبیات کودک و نوجوان، ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۸۵، اقتباس، تحلیل ادبی

امضای استاد راهنما:

تاریخ:

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۰
مقدمه: کودکی و ادبیات	۱۹
مفهوم کودکی	۲۰
تعریف ادبیات کودک و نوجوان	۲۳
ضرورت وجود ادبیات کودک و نوجوان	۲۵
مختصری از پیشینه‌ی ادبیات کودک و نوجوان در ایران	۲۶
بخش اول: شاهنامه‌ی فردوسی و اقتباس از آن در ادبیات کودک و نوجوان	
فصل اول: اقتباس محتوایی از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان	۳۴
۱- انواع اقتباس محتوایی	۳۸
۱-۱- آزاد	۳۹
۱-۱-۱- بازنگری	۳۹
۱-۱-۲- وامگیری از عناوین	۴۰
۱-۱-۳- بازآفرینی	۴۱
۱-۲- بسته	۴۲
۱-۲-۱- بازنویسی	۴۳
۱-۲-۲- گزیده نویسی	۴۴
۱-۲-۳- تلخیص	۴۵
۱-۲-۴- تصویرگری محض	۴۶
۱-۲-۵- تلفیق	۴۶
۲- تحلیل اقتباس‌های محتوایی از شاهنامه	۴۸
فصل دوم: اقتباس نگارشی از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان	
۱- انواع اقتباس نگارشی از شاهنامه	۵۰
۱-۱- اقتباس از نظم به نظم	۵۱
۱-۲- اقتباس از نظم به نثر	۵۱
۱-۳- اقتباس از نثر به نثر	۵۲
۱-۴- اقتباس از نثر به نظم	۵۳
۱-۵- اقتباس دراماتیک	۵۳

۵۴	۲- تحلیل اقتباس‌های نگارشی از شاهنامه
۵۵	فصل سوم: اقتباس از شاهنامه و زبان کودک و نوجوان
۵۶	۱- معیار زبان کودکان و ارتباط آن با نگارش شاهنامه
۵۹	۱-۱- زبان علمی
۵۹	۱-۲- زبان گفتاری
۵۹	۱-۳- زبان مطبوعاتی
۶۰	۱-۴- زبان ادبی
۶۲	۲- تحلیل وضعیت زبان کاربردی کودکان و نوجوانان در نگارش شاهنامه
۶۳	فصل چهارم: اقتباس از شاهنامه برای گروه‌های سنی کودک و نوجوان
۶۴	۱- گروه‌های سنی کودک و نوجوان
۶۶	۲- جایگاه شاهنامه در گروه‌های سنی کودک و نوجوان
۱۰۷	۳- تحلیل وضعیت اقتباس از شاهنامه برای گروه‌های سنی در کتاب‌ها
۱۳۰	۴- تحلیل وضعیت اقتباس از شاهنامه برای گروه‌های سنی در نشریات
۱۳۲	بخش دوم: بررسی ادبی متون برگرفته از شاهنامه در آثار کودک و نوجوان
۱۳۳	فصل اول: بررسی ادبی متون برگرفته از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان
۱۳۴	۱- نویسندگان و اقتباس از شاهنامه
۱۳۶	۲- انواع نوشته و اقتباس از شاهنامه
۱۴۰	۳- انواع نوشته‌های ادبی اقتباس‌شده از شاهنامه در متون کودک و نوجوان
۱۴۰	۳-۱- متون مثنوی
۱۴۱	۳-۲- متون منظوم
۱۴۲	۳-۳- متون نمایشی
۱۴۳	۴- اقتباس از شاهنامه در متون مثنوی و منظوم داستانی و غیرداستانی
۱۴۴	۵- عناصر داستان در متون اقتباس‌شده از شاهنامه در آثار کودک و نوجوان
۱۴۷	۶- شاهنامه در کتاب‌های مثنوی کودک و نوجوان
۱۴۷	۶-۱- شاهنامه در کتاب‌های مثنوی داستانی کودک و نوجوان
۱۴۹	۶-۱-۱- بررسی طرح در کتاب‌های اقتباس‌شده از شاهنامه
۱۵۱	• از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰
۱۵۱	• از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵

- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۱۵۲
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۱۵۶
- تحلیل طرح در کتاب‌های مثنوی داستانی ۱۶۶
- ۶-۱-۲- بررسی شخصیت‌پردازی در کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۶۶
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۱۶۸
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۱۶۸
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۱۶۸
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۱۷۰
- تحلیل شخصیت‌پردازی در کتاب‌های مثنوی داستانی ۱۷۹
- ۶-۱-۳- بررسی زاویه‌ی دید در کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۷۹
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۱۸۰
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۱۸۰
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۱۸۰
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۱۸۰
- تحلیل زاویه‌ی دید در کتاب‌های مثنوی داستانی ۱۸۵
- ۶-۱-۴- بررسی زبان در کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۸۵
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۱۸۷
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۱۸۸
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۱۸۸
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۱۹۰
- تحلیل وضعیت زبان در کتاب‌های مثنوی داستانی ۱۹۴
- ۶-۱-۵- بررسی نوع در کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۹۴
- تقسیم‌بندی نوع ۱۹۴
- اهداف فانتزی‌سازی داستان‌های شاهنامه ۱۹۸
- شیوه‌های فانتزی‌سازی شاهنامه ۱۹۸
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۲۰۱
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۲۰۱
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۲۰۱
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۲۰۲
- تحلیل کاربرد نوع در کتاب‌های مثنوی داستانی ۲۰۴
- ۶-۱-۶- تحلیل عناصر داستانی در کتاب‌های مثنوی داستانی ۲۸۲

- ۶-۲- متون مثنوی غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۴
- ۶-۲-۱- تحلیل متون مثنوی غیر داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۵
- ۷- متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۶
- ۷-۱- تحلیل متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در کتاب کودک و نوجوان ۲۹۰
- ۸- شاهنامه در کتاب‌های نمایشی کودک و نوجوان ۲۹۰
- ۸-۱- بررسی ایده و طرح در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۲۹۲
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۲۹۲
 - از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۲۹۲
 - از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۲۹۳
 - از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۲۹۳
 - تحلیل ایده و طرح در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۲۹۵
- ۸-۲- بررسی شخصیت پردازی در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۲۹۵
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۲۹۵
 - از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۲۹۵
 - از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۲۹۵
 - از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۲۹۵
 - تحلیل شخصیت پردازی در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۲۹۸
- ۸-۳- بررسی قواعد نگارشی در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۲۹۸
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۲۹۸
 - از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۲۹۸
 - از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۲۹۸
 - از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۲۹۸
 - تحلیل قواعد نگارشی در کتاب‌های نمایشی اقتباس شده از شاهنامه ۳۰۱
- فصل دوم: بررسی ادبی متون برگرفته از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۰۳
- ۱- شاهنامه در متون مثنوی نشریات کودک و نوجوان ۳۰۴
- ۱-۱- شاهنامه در متون مثنوی داستانی نشریات ۳۰۴
- ۱-۱-۱- بررسی طرح در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۳۰۵
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۳۰۵
 - از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۳۰۵
 - از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۳۰۵
 - از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۳۰۷

- تحلیل طرح در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۱۹
- ۱-۲- بررسی شخصیت‌پردازی در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۱۹
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۳۱۹
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۳۲۰
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۳۲۰
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۳۲۰
- تحلیل شخصیت‌پردازی در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۲۳
- ۱-۳- بررسی زاویه‌ی دید در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۲۴
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۳۲۴
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۳۲۴
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۳۲۴
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۳۲۵
- تحلیل زاویه‌ی دید در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۲۶
- ۱-۴- بررسی زبان در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۲۶
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۳۲۶
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۳۲۷
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۳۲۷
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۳۲۷
- تحلیل زبان در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۳۲
- ۱-۵- بررسی نوع در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۳۲
- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰ ۳۳۲
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵ ۳۳۲
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰ ۳۳۳
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵ ۳۳۳
- تحلیل نوع در داستان‌های اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات ۳۳۷
- ۱-۶- تحلیل عناصر داستانی در داستان‌های مثنوی نشریات کودک و نوجوان ۳۷۳
- ۱-۲- متون مثنوی غیرداستانی اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۳
- ۱-۲-۱- تحلیل متون مثنوی غیرداستانی اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۷
- ۲- متون منظوم اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۷
- ۲-۱- تحلیل متون منظوم اقتباس‌شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۸
- ۳- شاهنامه در متون نمایشی نشریات کودک و نوجوان ۳۷۹

۳۸۱	نتیجه‌گیری
۳۸۷	پیشنهادها
۳۸۹	فهرست منابع فارسی
۳۹۵	فهرست منابع لاتین
۳۹۹	فهرست کتاب‌های بررسی شده
۴۱۲	فهرست نشریات بررسی شده

فهرست جدول‌ها

- جدول شماره‌ی (۱) فهرست نشریات بررسی شده‌ی کودک و نوجوان ۳۶
- جدول شماره‌ی (۲) فهرست گروه سنی در متون منثور داستانی کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۶۸
- جدول شماره‌ی (۳) فهرست گروه سنی در متون منثور غیرداستانی کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۰۰
- جدول شماره‌ی (۴) فهرست گروه سنی در متون منظوم داستانی کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۰۰
- جدول شماره‌ی (۵) فهرست گروه سنی در متون نمایشی کتاب‌های اقتباس شده از شاهنامه ۱۰۱
- جدول شماره‌ی (۶) فهرست گروه سنی در متون منثور داستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۱۰۷
- جدول شماره‌ی (۷) فهرست گروه سنی در متون منثور غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۱۱۹
- جدول شماره‌ی (۸) فهرست گروه سنی در متون منظوم غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۱۲۴
- جدول شماره‌ی (۹) فهرست گروه سنی در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۱۲۴
- جدول شماره‌ی (۱۰) فرم پیشنهادی تقسیم‌بندی نوشته‌ها در ادبیات کودک و نوجوان ۱۳۷
- جدول شماره‌ی (۱۱) معیار ارزیابی شاهنامه در کتاب‌های منثور داستانی کودک و نوجوان ۱۴۸
- جدول شماره‌ی (۱۲) فهرست بررسی عناصر داستانی در کتاب‌های منثور اقتباس شده از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان ۲۰۶
- جدول شماره‌ی (۱۳) فهرست متون منثور غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان .. ۲۷۹
- جدول شماره‌ی (۱۴) معیار ارزیابی متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ... ۲۸۱
- جدول شماره‌ی (۱۵) فهرست متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۵
- جدول شماره‌ی (۱۶) معیار ارزیابی شاهنامه در کتاب‌های نمایشی کودک و نوجوان ۲۸۶
- جدول شماره‌ی (۱۷) فهرست متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب کودک و نوجوان ۲۹۶
- جدول شماره‌ی (۱۸) فهرست بررسی عناصر داستانی در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۳۳
- جدول شماره‌ی (۱۹) فهرست متون منثور غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۲
- جدول شماره‌ی (۲۰) فهرست متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۸۰
- جدول شماره‌ی (۲۱) فهرست متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۸۳

فهرست نمودارها

- نمودار شماره‌ی (۱) آمار اقتباس محتوایی از شاهنامه در متون کودک و نوجوان ۴۷
- نمودار شماره‌ی (۲) آمار اقتباس نگارشی از شاهنامه در متون کودک و نوجوان ۵۳
- نمودار شماره‌ی (۳) آمار آثار اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌ها و نشریات کودک و نوجوان ۶۱
- نمودار شماره‌ی (۴) جایگاه گروه سنی در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۰۳
- نمودار شماره‌ی (۵) جایگاه گروه سنی تلفیقی در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۰۴
- نمودار شماره‌ی (۶) جایگاه گروه سنی در متون غیر داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۰۵
- نمودار شماره‌ی (۷) جایگاه گروه سنی در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۰۶
- نمودار شماره‌ی (۸) جایگاه گروه سنی در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۱۲۶
- نمودار شماره‌ی (۹) جایگاه گروه سنی تلفیقی در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۱۲۷
- نمودار شماره‌ی (۱۰) جایگاه گروه سنی در متون مثنوی غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۱۲۸
- نمودار شماره‌ی (۱۱) جایگاه گروه سنی در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۱۲۹
- نمودار شماره‌ی (۱۲) وضعیت طرح در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۶۴
- نمودار شماره‌ی (۱۳) وضعیت شخصیت‌پردازی در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۷۸
- نمودار شماره‌ی (۱۴) وضعیت زاویه‌ی دید در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۸۴
- نمودار شماره‌ی (۱۵) وضعیت زبان در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۱۹۳
- نمودار شماره‌ی (۱۶) آمار نوع در متون مثنوی‌داستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۰۳
- نمودار شماره‌ی (۱۷) آمار متون مثنوی غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۴
- نمودار شماره‌ی (۱۸) آمار متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۸۹
- نمودار شماره‌ی (۱۹) وضعیت طرح و ایده در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۹۴
- نمودار شماره‌ی (۲۰) وضعیت شخصیت‌پردازی در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۲۹۷
- نمودار شماره‌ی (۲۱) وضعیت قواعد نگارشی در متون نمایشی اقتباس شده از شاهنامه در کتاب‌های کودک و نوجوان ۳۰۰
- نمودار شماره‌ی (۲۲) وضعیت طرح در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۱۷
- نمودار شماره‌ی (۲۳) وضعیت شخصیت‌پردازی در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۲۳
- نمودار شماره‌ی (۲۴) وضعیت زاویه‌ی دید در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۲۵
- نمودار شماره‌ی (۲۵) وضعیت زبان در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۳۱
- نمودار شماره‌ی (۲۶) آمار نوع در داستان‌های اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۳۶
- نمودار شماره‌ی (۲۷) آمار متون مثنوی غیرداستانی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۶
- نمودار شماره‌ی (۲۸) آمار متون منظوم اقتباس شده از شاهنامه در نشریات کودک و نوجوان ۳۷۸
- نمودار شماره‌ی (۲۹) آمار کلی متون ادبی اقتباس شده از شاهنامه در نشریات ۳۸۰

پیشگفتار

طرح مسأله و ضرورت تحقیق

موضوع این رساله «شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان از مشروطه تا سال ۱۳۸۵» است. شاهنامه‌ی فردوسی با داشتن مضامین مختلف توانسته است، توجه نویسندگان و خالقان آثار کودک و نوجوان را به خود جلب کند و جایگاه وسیعی را در ادبیات کودک به دست آورد. علاقه‌مندی به ادبیات کودک و نوجوان، تجربه‌ی کاری در شورای کتاب کودک و همکاری با انجمن نویسندگان کودک و نوجوان از یک سو و گرایش به ادبیات حماسی به خصوص شاهنامه از سوی دیگر، نخستین انگیزه‌ی پرداختن به این موضوع و پیدا کردن رابطه میان شاهنامه و ادبیات کودک و نوجوان بود.

برای پرداختن به هر مبحثی در ادبیات کودک و نوجوان، ضروری است که جوانب مختلف آن شناخته شود و شیوه‌های کاربردی آن مورد تحلیل و سنجش قرار بگیرد. اهمیت انتقال میراث ادبی به نسل کودک و نوجوان و بازتاب وسیع شاهنامه‌ی فردوسی در ادبیات کودک و نوجوان، ضرورت اجرای این طرح را فراهم ساخت. به دنبال آن تعیین محدوده‌ی بازتاب و جمع‌آوری اطلاعات منسجم و بررسی همه جانبه و روشن ساختن جوانب کمی و کیفی آن در ادبیات کودک و نوجوان، اعم از متون منظوم، منثور و نمایشی در کتاب‌ها و نشریات یک‌صد سال اخیر مورد توجه قرار گرفت.

سؤال‌های تحقیق

پایه و اساس این پژوهش کیفی است. در پژوهش های کیفی، سؤال‌های تحقیق جانشین فرضیه‌ها و پیش فرض‌ها می‌شود.

۱- تاریخچه‌ی ادبیات کودک و نوجوان از ابتدا تا عصر حاضر به چه صورت

است و جایگاه شاهنامه در این میان کجاست؟

۲- انواع اقتباس از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان چگونه تعریف و تنظیم

شده است؟

۳- چه درصدی از اقتباسات به شیوه‌ی محتوایی و چه درصدی به شیوه‌ی نگارشی

انجام شده است و چرا؟

۴- جایگاه گروه سنی کودک و نوجوان در اقتباس از شاهنامه کجاست؟

۵- آثار برگرفته از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان به لحاظ ادبی چگونه

تقسیم می‌شود؟

۶- کیفیت و کمیت مطالب ادبی اقتباس شده از شاهنامه در یک‌صد سال اخیر

چگونه است؟

۷- چه میزان از متون منظوم و مثنوی برگرفته از شاهنامه داستانی و غیر

داستانی است؟

۸- در متون داستانی، عناصر داستانی به لحاظ کمی و کیفی چگونه تحلیل

می‌شود؟

۹- جایگاه متون غیر داستانی به لحاظ کمی و کیفی چگونه است؟

۱۰- جایگاه متون نمایشی به لحاظ کمی و کیفی چگونه است؟

۱۱- آیا این رساله فهرست کاملی از مطالب مندرج در کتاب‌ها و نشریات کودک

و نوجوان که در یک‌صد سال اخیر به اقتباس از شاهنامه نوشته شده است، ارائه

می‌دهد؟

اهداف تحقیق

- ۱- تهیهی مرجعی دقیق و علمی از آثاری که در یکصد سال اخیر با توجه به شاهنامهی فردوسی برای کودکان و نوجوانان در کتابها و نشریات نوشته شده است؛
- ۲- طبقه‌بندی و ارزش‌گذاری کیفی و کمی آثار برگرفته از شاهنامه برای کودک و نوجوان و ارائه‌ی الگو در این زمینه؛
- ۳- جمع‌آوری و مهیاسازی تئوری‌های قابل اعتماد علمی و دانشگاهی برای سنجش وضعیّت آثار حماسی در ادبیات کودک و نوجوان؛
- ۴- ارائه‌ی نمونه‌های مناسب برای آفرینش دوباره‌ی آثار کهن به خصوص شاهنامه برای کودک و نوجوان.

پیشینه‌ی تجربی پژوهشگر

- ۱- اجرای طرح پژوهشی پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی گفتمند و گو در شاهنامه‌ی فردوسی»؛
- ۲- علاقه‌مندی به ادبیات کودک و نوجوان و بازنویسی شاهنامه برای کودکان؛
- ۳- عضویت در شورای کتاب کودک و انجمن نویسندگان کودک و نوجوان و همکاری در بخش ادبیات کهن؛
- ۴- ارائه‌ی بیش از ده مقاله و سخنرانی در زمینه‌ی ادبیات کودک و نوجوان در داخل و خارج از کشور؛
- ۵- سفر علمی به دو کشور ترکیه و قزاقستان و بازدید از کتابخانه‌های آلمانی و آنکارا و تهیه‌ی بیش از ۲۰۰ کتاب و ۵۰۰ مقاله به عنوان منبع تحقیقاتی در ادبیات کودک و نوجوان؛

۶- چاپ دوازده اثر خلاق منظوم و مثنوی برای کودکان و نوجوانان.

پیشینه‌ی پژوهش

در این حوزه تاکنون منبعی که دقیقاً تمامی جوانب شاهنامه را در ادبیات کودک و نوجوان بررسی کرده باشد، منتشر نشده است، اما برخی از منابع مرتبط با این موضوع عبارتند از:

- ۱- شاهنامه‌های کودکانه. سید علی کاشفی خوانساری، تهران، نشر حوا، ۱۳۸۷؛
- ۲- بازنویسی و بازآفرینی در ادبیات. جعفر پایور، تهران، نشر کتابدار، ۱۳۸۸؛
- ۳- تاریخ ادبیات کودکان ایران. محمد هادی محمدی، زهره قائینی. تهران، نشر چیستا، ۱۳۸۴؛
- ۴- نقد و بررسی آثار بازنویسی از شاهنامه، کلیله و دمنه، مرزبان‌نامه، منطق الطیر، مثنوی و گلستان برای کودکان و نوجوانان. جمیله سنجری، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، استاد راهنما زین العابدین میرعابدینی، ۱۳۸۴؛
- ۵- بررسی بازنویسی‌ها و بازآفرینی‌های شاهنامه برای کودکان و نوجوانان. مریم کریمزاد، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، استاد راهنما دکتر یدالله جلالی پندری، ۱۳۸۴؛
- ۶- جلوه‌های ادبیات کودک در شاهنامه. رقیه شیبانی‌فر، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، استاد راهنما دکتر پورخالقی چترودی، ۱۳۸۵؛
- ۷- شیوه‌های فانتزی‌سازی ادبیات کهن. مریم جلالی، کتاب ماه ادبیات کودک و نوجوان، ۱۳۸۸. شماره‌ی ۱۳۹.

کتابچه‌ی ۶۴ صفحه‌ای سیدعلی کاشفی خوانساری با عنوان شاهنامه‌های کودکانه فهرستی از نام و آدرس کتاب‌هایی است که در زمینه‌ی شاهنامه برای کودک و نوجوان چاپ شده است. متأسفانه

در میان فهرست‌های معرفی شده، به اشتباه نام تعدادی از کتاب‌های بزرگسال وارد گردیده و بسیاری از کتاب‌های کودک و نوجوان نیز از قلم افتاده‌است. در کتاب جعفر پایور، از صفحه ۱۱۹ تا ۱۳۹ تعداد محدودی از متون اقتباس شده از *شاهنامه* به طور اجمالی مورد بررسی محتوایی (به خصوص بازنویسی) قرار گرفته است. در جلد دوم و ششم *تاریخ ادبیات کودکان ایران* نیز درباره‌ی پیشینه‌ی *شاهنامه* در ادبیات کودک و نوجوان مطالب پراکنده‌ای مطرح شده است. در پایان‌نامه‌ی سنجری چند داستان از *شاهنامه* به‌عنوان نمونه انتخاب و نقد شده است. در پایان‌نامه‌ی مریم کریمزاد، دو نوع از اقتباس محتوایی (بازنویسی، بازآفرینی) تعریف شده و محقق در آن تلاش کرده است متونی را که با این روش از *شاهنامه* اقتباس شده، معرفی کند. در این پایان‌نامه کریمزاد نتوانسته به کلیه‌ی متون بپردازد. در پایان‌نامه‌ی شیبانی فر به صورت مختصر در بخش اول، به قسمتی از اقتباس محتوایی پرداخته شده است. و در قسمت کوتاهی از مقاله‌ی شیوه‌های *فانتزی‌سازی ادبیات کهن* نیز تنها به ساختار داستان‌های فانتزی برگرفته از *شاهنامه* در ادبیات کودک و نوجوان اشاره شده است.

محدوده‌ی تحقیق

در تعیین محدوده‌ی تحقیق، پژوهشگر بر متون چاپ شده در کتاب‌های غیردرسی و نشریات کودک و نوجوان داخل کشور تمرکز کرده است. بنابراین در انتخاب متون اقتباس شده از *شاهنامه* در ادبیات کودک و نوجوان، کتاب‌های درسی، متون اجرا شده در بخش رسانه‌ای اعم از رادیو و تلویزیون، بخش‌های الکترونیک و دیجیتالی از جمله سی‌دی‌ها و لوح‌های فشرده‌ای که متن چاپ شده نداشت و متونی که به اقتباس از *شاهنامه* برای کودک و نوجوان در خارج از ایران چاپ شده بود، از مجموع این تحقیق خارج شد.

روش تحقیق

این تحقیق به روش کتابخانه‌ای انجام گرفت. نخستین گام در این راه، جمع‌آوری مطلب از کتاب‌ها و نشریات تئوریک و متون خلاق ادبیات کودک و نوجوان بود. پس از تنظیم طرح اولیه و به اتمام رساندن فیش‌برداری هدفمند از کتاب‌ها، نمونه‌های جمع‌آوری شده‌ی خلاق، براساس تئوری‌ها مورد بررسی قرار گرفتند.

این رساله در دو بخش «اقتباس» و «تحلیل ادبی» تنظیم شده‌است. اطلاعات به‌دست آمده در سه بخش به شرح زیر است:

۱- مقدمه باعنوان کودکی و ادبیات؛

۲- بخش اول با عنوان شاهنامه‌ی فردوسی و اقتباس از آن در ادبیات کودک و نوجوان؛

۳- بخش دوم با عنوان بررسی ادبی متون برگرفته از شاهنامه در آثار کودک و نوجوان.

در مقدمه‌ی رساله به مفهوم کودکی، تعریف، ضرورت و پیشینه‌ی ادبیات کودک و نوجوان پرداخته شده است.

در بخش اول رساله، انواع اقتباس محتوایی، نگارشی و ترتیب قرار گرفتن گروه‌های سنی با توجه به آثارخلاق، توضیح داده شده و یافته‌ها با ملاک‌های معین مورد نقد کیفی و کمی قرار گرفته است.

در بخش دوم رساله، کتاب‌ها از نشریات جدا و در دو فصل بررسی ادبی شده است. از آن جا که در بخش دوم این پژوهش به مفاهیم آسیب شناسی و تأثیرات اجتماعی و سیاسی جامعه در بازتاب شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان رویکردی نداشتیم - علی‌رغم تقسیم‌بندی موجود در کتاب تاریخ ادبیات کودکان ایران - صرفاً جهت آسانی ارائه‌ی نتایج در هر فصل از شیوه‌ی طبقه‌بندی زمانی زیر استفاده کرده‌ایم:

- از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۱۰؛
- از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۵؛
- از سال ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۶۰؛
- از سال ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۸۵.

با توجه به زمان‌بندی بالا، مطالب در سه گروه متون ادبی مثنوی، منظوم و نمایشی مورد بررسی قرار گرفته‌است. ابتدا ساختار متون داستانی و غیرداستانی در هر دو فصل از یکدیگر جدا شده است؛ سپس هر قسمت به طور مشخص با معیارهای از پیش تعیین شده مورد تحلیل ادبی قرار گرفته و در پایان هر مبحث، شاخصه‌هایی تنظیم شده که نشان دهنده‌ی نتایج به‌دست آمده از وضعیت کیفی و کمی مطالب بررسی شده است.

با وجود دست‌یابی به منابع مستند و محکم، مشکلاتی نیز در این راه وجود داشت. کمبود فهرست موضوعی، پراکندگی نابسامان نشریات و کتاب‌ها، عدم همکاری مسئولان مربوط در مجموعه‌های دولتی و غیر دولتی و نقص نشریات از این جمله است. کمبود فهرست موضوعی سبب شد چندین نشریه‌ی کودک و نوجوان را تا سه هزار شماره صفحه به صفحه جستجو کنم، به این امید که مطلبی در حوزه‌ی این تحقیق بیابم.

کاربران تحقیق

استفاده‌کنندگان از نتایج این رساله، افراد و مراکز زیر هستند:

- ۱- آفرینشگران قلمرو ادبیات کودک و نوجوان؛
- ۲- دانشجویان و پژوهشگران قلمرو ادبیات کودک و نوجوان؛
- ۳- مدرّسان ادبیات کودک و نوجوان؛
- ۴- منتقدان قلمرو ادبیات کودک و نوجوان؛
- ۵- مراکز علمی و دانشگاهی مربوط به ادبیات کودک و نوجوان؛